

27. Бжезинский З. Большой провал: Рождение и смерть коммунизма в двадцатом веке / Transl. by Larissa Gershtein. — New York : Liberty, 1989.
28. John Kenneth Galbraith The New Industrial State, 1967
29. Посткоммунистический национализм / Бжезинский З. — М. : ИНИОН, 1991.
30. Белл Д. Социальные рамки информационного общества // Новая технократическая волна на Западе. — Москва: Прогресс, 1986. — С. 330—342.

УДК 336.228.32

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ФІСКАЛЬНИХ ІНСТРУМЕНТІВ СТИМУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Молдован О.О., к.е.н., завідувач сектору грошово-фінансової стратегії відділу економічної стратегії Національного інституту стратегічних досліджень

Молдован О. О., Проблеми застосування фіскальних інструментів стимулювання інноваційної діяльності.

В статті розглянуті проблеми, з якими зіштовхуються країни в процесі запровадження фіскальних інструментів стимулювання інноваційної діяльності та здійснення НДДКР. Головна увага сфокусована на труднощах визначення об'єкта стимулювання та вибору оптимальних інструментів. На основі аналізу базових рекомендацій ОЕСР та досвіду їх імплементації проаналізовано підходи щодо вирішення названих проблем. Висвітлено переваги та недоліки бюджетного і податкового механізмів, а також розглянуто практику застосування різних фіскальних інструментів стимулювання інноваційної діяльності та здійснення НДДКР, що застосовуються в країнах, які досягли найбільшого прогресу в даному напрямку. Обґрунтовано доцільність запровадження світового досвіду стимулювання інноваційної діяльності та здійснення НДДКР в українську систему державної підтримки господарської діяльності.

Ключові слова: податкові стимули, податкові пільги, фіскальні стимули, науково-дослідні та дослідно-конструкторські розробки, інновації, інноваційна діяльність.

Молдован А. А., Проблемы применения фискальных инструментов стимулирования инновационной деятельности.

В статье рассмотрены проблемы, с которыми сталкиваются государства в процессе внедрения фискальных инструментов стимулирования инновационной деятельности и осуществления НИОКР. Главное внимание сфокусировано на трудностях определения объекта стимулирования и выбора оптимального набора фискальных инструментов. На основе анализа базовых рекомендаций ОЭСР и опыта их имплементации проанализированы подходы к решению названных проблем. Установлены преимущества и недостатки бюджетного и налогового механизмов, а также рассмотрена практика применения различных фискальных инструментов стимулирования инновационной деятельности и осуществления НИОКР, которые применяются в странах, достигших наибольшего прогресса в данном направлении. Обоснована целесообразность внедрения мирового опыта стимулирования инновационной деятельности и осуществления НИОКР в украинскую систему государственной поддержки хозяйственной деятельности.

Ключевые слова: налоговые стимулы, налоговые льготы, фискальные стимулы, научно-исследовательские и опытно-конструкторские разработки, инновации, инновационная деятельность.

Moldovan O. The key problems of the implementation of fiscal instruments to stimulate innovation activity

The article is dedicated to the analysis of problems faced by the country during implementation of fiscal instruments for stimulating innovation activity and research and development projects. The difficulties of determining the object of supporting and selection optimal fiscal instruments is in the center of this researching. The approaches to solve these problems are analyzed on the base of the analysis of the basic recommendations of the OECD and the experience of their implementation. The advantages and disadvantages of budget and tax mechanisms are also considered in this article as well as different fiscal instruments to stimulate innovation and R&D using in the countries that have achieved the greatest progress in this direction. The necessity of introducing the international experience for stimulating innovation activity and R&D projects in the Ukrainian system of state support is described in this work.

Key words: tax incentives, tax credits, tax allowance, fiscal incentives, R&D, innovation.

Постановка проблеми. Інноваційна діяльність є локомотивом розвитку сучасної економіки як розвинених країн, так і держав, які намагаються їх наздогнати. Інноваційний шлях розвитку за своєю суттю - це процес постійного технологічного та технічного оновлення виробництва, впровадження більш ефективних бізнес-рішень, виведення на ринок нових більш досконалих товарів та послуг. На макrorівні це забезпечує підвищення конкурентоспроможності економіки, насичення внутрішнього ринку якісною продукцією власного виробництва, зростання кількості висококваліфікованих робочих місць, зростання доходів населення та посилення фінансової потужності уряду завдяки збільшенню його доходів.

З огляду на те, що висока інноваційна активність формує комплекс позитивних тенденцій в економіці, вона є бажаним станом, до якого прагнуть уряди, що проводять розумну економічну політику. Разом з тим, інноваційна діяльність, особливо приватного сектору, не завжди автоматично активізується під дією сприятливих економічних чинників. Обумовлено це тим, що інвестування в інновації пов'язане з додатковими ризиками в порівнянні з вкладенням коштів у вже налагоджені виробництва, тому, окрім очікуваної норми прибутку, важливим фактором для підприємства у процесі прийняття рішення щодо локалізації інвестицій в подібні проекти є обсяг державної допомоги. Вона дозволяє зменшити витрати підприємства на інновації, зменшуючи можливі збитки у випадку невдалої реалізації проекту, що зменшує інвестиційні ризики.

Таким чином, розвиток інноваційно-інвестиційної моделі економіки неможливий без застосування державою комплексу інструментів стимулювання інноваційної діяльності, насамперед фіскального характеру. Усвідомлюючи цей факт, все більше держав впроваджує систему фіскальних інструментів підтримки інноваційної діяльності. Проте країни, які не мають успішного досвіду в даному питанні, зокрема і Україна, зіштовхуються з низкою проблем і питань, без вирішення яких існує загроза того, що вони не будуть ефективними. В даному контексті вкрай важливим завданням є аналіз того, як вирішуються подібні проблеми в країнах, які досягли значного прогресу в завданні стимулювання інноваційної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам фіскального стимулювання інноваційної діяльності приділяють значну увагу такі вітчизняні вчені, як В. Гесць, З. Варналії, С. Захарін, А. Крисоватий, І. Луніна, І. Лютий, В. Семиноженко, А. Соколовська, З. Шмігельська та ін. Вони здійснили значний внесок в дослідження світового досвіду, на основі чого розробили шляхи впровадження інструментів фіскального стимулювання інноваційної діяльності в Україні. Більшість з них вважають, що система податкових пільг і стимулів для НДДКР в Україні потребує суттєвого вдосконалення, а тому пошук потенційно ефективних фіскальних інструментів у цій сфері залишається важливим завданням як на науковому, так і на політико-прикладному рівнях.

Виділення невирішеної проблеми. В той же час система фіскальної підтримки розвитку інноваційної діяльності знаходиться в процесі постійного вдосконалення, що актуалізує необхідність ревізії отриманих знань і постійного моніторингу нових підходів щодо вирішення актуальних проблем в даній сфері.

В даному контексті **метою наукової статті** є інвентаризація та систематизація головних сучасних проблем, що виникають в

процесі розбудови системи фіскальних інструментів стимулювання інноваційної діяльності з метою розробки шляхів їх подолання в процесі впровадження зазначених інструментів в Україні.

Результати дослідження. Стимулювання інноваційної діяльності є одним із ключових чинників забезпечення конкурентоспроможності сучасної економіки, а тому питання пошуку найефективніших механізмів реалізації державної підтримки набирає важливого політико-прикладного значення. Водночас, в процесі впровадження або вдосконалення системи фіскального стимулювання інноваційної діяльності багатьох країн зіштовхуються з низкою проблем, без вирішення яких неможливо досягнути ефективності державної політики в даному напрямку.

Перша проблема, яка постає в процесі розробки фіскальних інструментів, - це те, яку саме стадію інноваційного ланцюжка необхідно підтримувати державі, щоб досягався максимальний економічний ефект. Інноваційний процес в широкому розумінні цього поняття складається з кількох етапів, кожен з яких можуть здійснювати різні суб'єкти. Він бере свій початок від здійснення науково-дослідних та дослідно-конструкторських розробок і завершується виведенням на ринок нового товару та його подальшим просуванням. Умовно його можна розподілити на чотири стадії.

1. Проведення науково-дослідних та дослідно-конструкторських розробок (НДДКР), тобто етап, на якому певна ідея матеріалізується в конкретний проект, що правда лише на папері. Безумовно, цей етап є скоріше науковою чи конструкторською діяльністю, проте коли мова йде про дослідження, спрямовані на розробку нових товарів, технологій чи їх удосконалення для комерційних цілей, то вона вже має економічне підґрунтя. Подібною діяльністю можуть займатися як науково-дослідні інститути, так і дослідницькі підрозділи підприємств. В ідеалі результатом НДДКР має бути запатентований промисловий зразок, модель, технологія тощо.

2. Комерціалізація НДДКР. Очевидно, що недостатньо лише теоретично опрацювати якусь ідею, необхідно знайти інвестора, який погодиться її втілити на практиці. Добре, коли НДДКР здійснює підрозділ якоїсь потужної корпорації, яка вже працює на ринку. За таких умов НДДКР з самого початку є затребуваними, і їх комерціалізація відбувається автоматично. Однак, якщо з якоюсь розробкою вийшли науково-дослідні інститути чи група ентузіастів, що не мають достатніх фінансових ресурсів, їм потрібно шукати допомоги у інвесторів.

3. Промислове впровадження інновації. Окрім того, що НДДКР необхідно матеріалізувати, їх також потрібно впровадити у масове виробництво, іншими словами забезпечити попит на інновацію. Для нових технологій чи нових технічних рішень він формується в процесі модернізації виробництва, коли підприємства оновлюють свою технологічну та технічну базу.

4. Поточна господарська діяльність, пов'язана зі здійсненням основної діяльності підприємства. На цьому етапі інновація виводиться на ринок та здійснюється її просування.

Кожна держава зацікавлена в тому, щоб всі стадії інноваційного процесу відбувалися в межах її юрисдикції, оскільки саме за таких умов досягається максимальне зростання виробництва, кількості робочих місць, доходів бюджету. Проте рішення інвесторів ґрунтуються на збалансуванні ризику та прибутку. Очевидно, для бізнесу найменш ризикованим є перепродаж вже готової продукції, більш ризикованим - налагодження власного виробництва за вже розробленою моделлю (шляхом придбання патенту чи ліцензії), і, очевидно, що найбільш ризикованою діяльністю є розробка та запровадження виробництва продукції на основі власних розробок. Разом з тим, чим більше стадій інноваційного процесу налагоджує підприємство, тим більшу норму прибутку воно може отримати у випадку успішного виведення інновації на ринок.

Таким чином, ризики і норма прибутку - ключові чинники, що визначають готовність підприємства до інвестування в інноваційні проекти в рамках юрисдикції окремої держави. Відмітимо, що ризики можуть мати не лише економічну природу, але й походити зі слабкості і неефективності функціонування інституціональної системи, зокрема відсутності дієвої судової системи, слабкої системи права власності та договірних прав, тощо. Компенсувати ризики може норма прибутку, але закономірно, що чим більше ризиків для підприємства, тим вища норма прибутку має їх балансувати. Інвестор розвиває бізнес на тому етапі інноваційного процесу, на якому співвідношення ризику/норма прибутку є оптимальним.

Як зазначалося вище, держава прагне, щоб всі стадії інноваційного процесу відбувалися в межах її юрисдикції. Але надавати фінансову підтримку на всіх стадіях інноваційного процесу надто затратно для бюджету. Обираючи напрямки витрачання публічних фондів, уряд має керуватися принципом економії та раціональності, тобто при найменших витратах прагнути отримати найбільший економічний ефект. В цьому контексті державі вигідно підтримувати лише перші стадії інноваційного процесу (НДДКР та їх комерціалізація), оскільки це дозволить стимулювати розвиток на її території всього інноваційного ланцюжка. Надаючи фінансову підтримку на тих стадіях, де для бізнесу виникають найбільші інвестиційні ризики, уряд фактично бере на себе частину ризиків та підвищує очікувану норму прибутку. Це відчутно підвищує зацікавленість бізнесу інвестувати в інноваційні проекти.

Виходячи з вищесказаного, вважаємо, що головним об'єктом підтримки в інноваційному ланцюжку з боку держави має бути НДДКР та їх комерціалізація. НДДКР – це більшою мірою експериментальна наукова діяльність, спрямована на збільшення суми наукових знань. Процес впровадження та випробування зразків сюди вже не входить. Цей етап є найризикованішим з точки зору окупності інвестицій, тому державі доцільно спрямувати сюди найбільший обсяг фінансової підтримки з поміж інших етапів інноваційного процесу.

Другою проблемою є чітке визначення об'єкта підтримки. Для того, щоб здійснювати фінансову підтримку НДДКР, компенсуючи в ризичний спосіб вартість подібних проектів, необхідно чітко визначити межі даного поняття, а також ті витрати, які можна зарахувати до витрат на НДДКР. В світовій практиці ці питання найкраще і найбільш повно врегульовані методологічними документами ОЕСР. Зокрема, базовим документом в галузі НДДКР як для країн, що безпосередньо беруть участь у діяльності організації, так і для країн Східної Європи, Латинської Америки, Азії, Африки, які не є членами цієї організації, є «Керівництво Фраскати»¹.

Відповідно до даного документу, НДДКР – це творча діяльність на систематичній основі з метою збільшення обсягу знань, враховуючи знання про людину, природу і суспільство, а також пошуку нових сфер застосування цих знань. НДДКР охоплюють три види робіт (діяльності): фундаментальні дослідження, прикладні дослідження, розробки. Фундаментальні дослідження – це експериментальні або теоретичні дослідження, спрямовані на одержання нових знань без будь-якої конкретної мети, пов'язаної з використанням цих знань. Прикладні дослідження – оригінальні роботи, спрямовані на отримання нових знань з метою вирішення конкретних практичних завдань. Розробки – систематичні роботи, які базуються на існуючих знаннях, отриманих у результаті наукових досліджень та/або практичного досвіду, і спрямовані на створення нових матеріалів, продуктів чи пристроїв, впровадження нових процесів, систем і послуг, чи значне вдосконалення тих, що вже випускаються або введені в дію.

«Керівництво Фраскати» також надає детальні інструкції щодо того, які витрати варто зараховувати до витрат на НДДКР (так звані *qualified R&D expenditures*). В Україні наразі відсутній загальноприйнятий переклад даного терміну, проте найчастіше в науковій літературі вживається «кваліфікаційні витрати».

Відповідно до «Керівництва Фраскати» витрати на НДДКР розподіляються на внутрішні та зовнішні. До зовнішніх витрат відносять переважно витрати на оплату субідрядних робіт та використання готових розробок інших суб'єктів, в тому числі оплату патентів, ліцензій тощо. Внутрішні витратами є поточні та капітальні витрати, понесені відповідним суб'єктом в цілях самостійного здійснення НДДКР (тобто без залучення інших суб'єктів) незалежно від джерела їх фінансування.

Більшість країн компенсує виключно внутрішні витрати підприємства на НДДКР. Разом з тим, певна група держав з огляду на те, що здійснення НДДКР може потребувати використання окремих вже запатентованих НДДКР іншими суб'єктами або залучення фахівців з інших організацій, дозволяє частково враховувати зовнішні витрати в процесі розрахунку обсягу державної допомоги. Наприклад, в Канаді

¹ *Frascati Manual. Proposed Standard Practice for Surveys on Research and Experimental Development 6th edition / OECD. 2002*[Електронний ресурс]. –Режим доступу: www.oecd.org/sti/frascati/manual

дозволяється повністю враховувати витрати, понесені на оплату НДДКР, що виконані іншим суб'єктом господарювання на умовах субпідряду, а також витрати на оплату ліцензійних та патентних платежів. Натомість, в Ірландії до кваліфікаційних витрат дозволяється зараховувати лише до 20% ліцензійних оплат та до 10% витрат на оплату субпідрядних робіт.

Можливість врахування зовнішніх витрат в процесі розрахунку державної допомоги, з одного боку, формує практику отримання подвійних пільг, адже «зовнішні» НДДКР вже отримали державну допомогу на стадії їх здійснення. З іншого боку, очевидно, що чим складніші і масштабніші розробки, тим більше в структурі витрат будуть займати зовнішні витрати. Наприклад, створення нової моделі літака потребуватиме сотні патентів та залучення десятків сторонніх організацій, оскільки жодна авіаційна корпорація не здатна самостійно освоїти такий масштабний проект і потребує кооперації з іншими суб'єктами галузі. В даному контексті оптимальним видається часткове врахування зовнішніх витрат при визначенні розміру державної допомоги.

Внутрішні витрати на НДДКР розподіляються відповідно до схеми, представленій на рис. 1

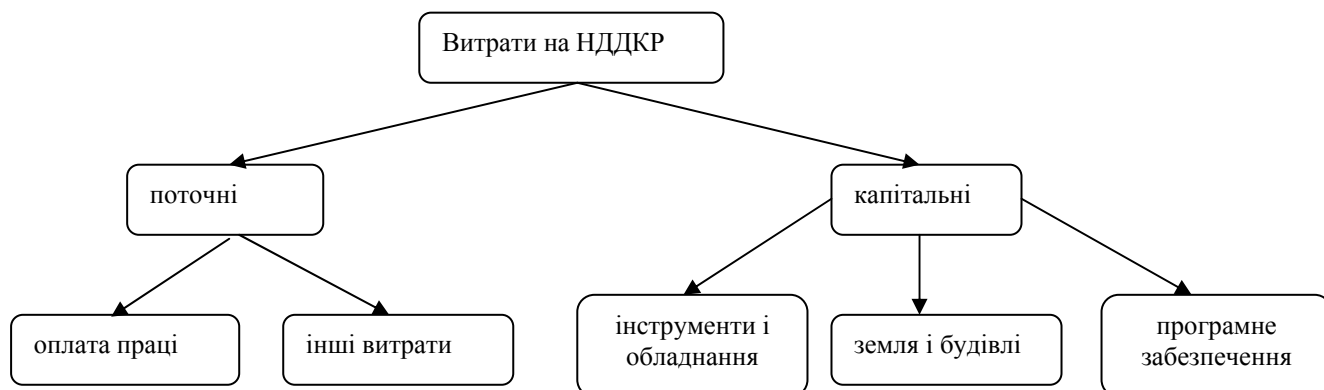

Рис. 1. Класифікація видатків на НДДКР відповідно до «Керівництва Фраскати»

Поточні витрати складаються з витрат на оплату праці та інших поточних витрат. Витрати на оплату праці працівників, зайнятих здійсненням НДДКР, включають в себе щорічну заробітну плату, додаткові виплати (преміальні виплати, відпускні), а також всі пов'язані з цим витрати (внески до соціальних фондів, внески до пенсійного фонду, податки на заробітну плату і т.д.). Варто звернути увагу на те, що витрати на оплату праці осіб, які працюють у відповідній організації чи підрозділі підприємств, що здійснюють НДДКР, проте виконують діяльність, не пов'язану з безпосереднім проведенням досліджень (це стосується, зокрема, працівників охорони та обслуговуючого персоналу, працівників центральних бібліотек, комп'ютерних відділів або головних офісів) включаються до інших поточних витрат.

Відмітимо, що на практиці єдине правило, яке б регламентувало, винагороду якої категорії робітників можна компенсувати за рахунок державної допомоги, не існує. Всі країни, які підтримують інноваційну діяльність, однозначно компенсують частину винагороди працівників, безпосередньо зайнятих в здійсненні НДДКР. Щодо іншого персоналу, то це є індивідуальним рішенням кожної держави. Наприклад, в Канаді відшкодовується винагорода також адміністративних працівників, які зайняті організацією процесу здійснення НДДКР.

До інших поточних витрат, окрім згаданої винагороди обслуговуючого персоналу, відносять закупку матеріалів та сировини, а також такі некапітальні витрати, як оплата комунальних послуг, придбання наукової літератури, інформаційних матеріалів, оплата доступу до баз даних наукових бібліотек чи інформації наукових спільнот. Крім того, сюди відносяться низка адміністративних витрат, таких як пошта, телекомунікації, страхування, охорона, технічна підтримка комп'ютерів тощо. В інші поточні витрати повинні бути зараховані і за можливістю визначені окремо витрати на внутрішніх консультантів. Разом з тим, до поточних витрат не відносять виплату відсотків за користування борговими ресурсами, навіть якщо залучені кошти були повністю спрямовані на НДДКР.

Капітальні витрати є щорічними валовими витратами на придбання основних засобів, що використовуються в процесі і в цілях здійснення НДДКР. Як правило, вони повинні бути виведені з під дії правил амортизації, або навпаки амортизуватися в індивідуальному порядку за особливими пільговими ставками, але тоді не відшкодовуватися за рахунок інших джерел державної підтримки.

До складу капітальних витрат входять витрати на землю та будівлі, прилади і обладнання та програмне забезпечення. Варто зазначити, що відносно капітальних витрат, які можуть компенсуватися державою, поміж різних країн також немає єдності. Однозначно відшкодовується частина вартості придбаного обладнання та інструменти для проведення НДДКР.

Щодо інших статей капітальних витрат, то найбільш різногрудим є відношення до витрат на нерухомість. Низка країн (Португалія, Угорщина) не компенсують витрати на купівлю нерухомості для проведення НДДКР. Натомість, в Ірландії підприємство, яке купує будівлю або споруду для потреб науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт може отримати звільнення у розмірі 25% витрат на його придбання за умови, що щонайменше 35% простору даної нерухомості буде призначено проведення НДДКР протягом принаймні 4-х років.

Також по різному вирішуються питання щодо компенсації витрат на нематеріальні засоби. Якщо в Канаді та Франції ці витрати повністю включаються до витрат, які можуть бути компенсовані за рахунок державної допомоги, то в Чехії витрати на нематеріальні активи, в тому числі і програмне забезпечення, не відшкодовуються.

Загалом, «Керівництво Фраскати» є лише рекомендаційним документом, який містить досить детальні правила класифікації витрат на НДДКР. Низка країн не стали вигадувати власні правила, і з метою визначення кваліфікаційних витрат прямо посилаються на «Керівництво Фраскати», інші країни імплементували цей документ до власного законодавства з внесенням певних корективів, а окрема група запровадила власні правила (США). Так чи інакше, але перед запровадженням фіскальних стимулів для НДДКР передусім необхідно вирішити проблему чіткого визначення кваліфікаційних витрат у будь-який із цих способів.

Третє важливе питання пов'язане з дилемою, який шлях в контексті стимулювання інноваційної активності є більш ефективним: підтримка "пропозицій" НДДКР чи "попит" на подібні проекти. Єдиної універсальної відповіді на це питання в світовій практиці не існує. Більшість країн роблять ставку на підтримку «пропозицій», надаючи фінансову підтримку структурам, які здійснюють НДДКР, будь то підприємства чи науково-дослідні організації.

Відмітимо, що стимулювання «пропозицій» НДДКР проявило найбільшу ефективність в тих випадках, коли відповідний підрозділ є інтегрованим у потужну господарську структуру, яка вже присутня на ринку. По-перше, за таких умов НДДКР з самого початку є затребуваними, і тому вірогідність їх комерційного успіху є досить високою. По-друге, передача результатів НДДКР для промислового освоєння відбувається без значних бар'єрів. Іншими словами, фіскальна підтримка здійснення НДДКР найбільш приваблива для потужних корпорацій, які мають власні науково-дослідні центри або підрозділи.

Існує й інший підхід, що характерний для країн колишнього СРСР, зокрема України і Росії, де підтримка інноваційної діяльності зводиться до прямого державного фінансування науково-дослідних організацій. Це також дає позитивні результати, але вадою такої

системи державної підтримки часто є нездатність цих організацій комерціалізувати НДДКР. Підприємства, не маючи стимулів, не дуже охоче співпрацюють з подібними науково-дослідними організаціями. Крім того, за такої системи виникає проблема трансферу результатів науково-дослідних робіт промисловим підприємствам. Потрібно створити відповідну інфраструктуру для комунікації між бізнесом та науковою, а також врегулювати майнові і інтелектуальні права, пов'язані з промисловим освоєнням НДДКР.

Окрім підтримки «пропозиції» НДДКР, існує практика стимулювання «попиту» на подібні проекти. Показовим прикладом в цьому напрямку є Польща, яка стимулює не лише здійснення НДДКР, але й «попит» на них. Відповідно до законодавства даної країни підприємство може списати до 50% витрат на придбання новітньої технології. Для цього воно повинно отримати висновок незалежної установи, що підтверджує той факт, що на момент придбання нового технологічного рішення воно не використовувалося у світі більш ніж 5 років. Такий підхід також є обґрунтованим, оскільки дозволяє польським підприємствам на пільгових умовах впроваджувати світові новітні технології, не чекаючи, поки відповідні НДДКР будуть здійснені та запатентовані в Польщі.

Очевидно, що обидва названих підходи мають відчутні переваги, і обираючи один із них, необхідно враховувати специфіку господарського комплексу відповідної країни, а також пріоритети економічної політики держави.

Четверта проблема полягає у виборі найбільш ефективних методів державної підтримки НДДКР. Вона може здійснюватися двома шляхами: через прямі трансфери з державного бюджету у формі грантів, премій, субсидій та/або шляхом надання податкових пільг у формі податкових кредитів, знижок, виключень тощо.

Однозначної відповіді на те, який «чистий» спосіб стимулювання НДДКР для корпоративного сектору є більш прийнятним та ефективним, наразі не існує. Ефективність та дієвість бюджетного та податкового механізмів тісно залежить від низки умов. Загальна тенденція така, що бюджетні інструменти підтримки інноваційної діяльності більш дієві в розвинених країнах з кваліфікованими державними службовцями та мінімальним рівнем корупції. Крім того, варто зауважити, що бюджетні інструменти, очевидно, більш зручні для малого бізнесу та стартапів, що відчувають брак фінансових ресурсів, тоді як податкові інструменти більш привабливі для потужних компаній зі значними зобов'язаннями з податку на прибуток.

Загалом, за умови налагодження безперебійного і безкорупційного функціонування бюджетного механізму підприємства, скоріш за все, воліли би отримувати прямі бюджетні трансфери на підтримку НДДКР. Проте досягнути об'єктивності та неупередженості при розподілі бюджетних коштів в реальності досить складно навіть в розвинених країнах, не говорячи вже про країни зі слабкими державними інститутами та високим рівнем корупції. Через це в останній час поширеністю набувають податкові інструменти підтримки НДДКР. До числа найбільш поширених належать податковий кредит та податкова знижка.

Під **податковою знижкою** розуміється зменшення бази оподаткування податку на прибуток на певний відсоток вартості НДДКР. Така податкова пільга завжди надається на безповоротній основі і приводить врешті-решт до зменшення обсягу нарахованого податку. Як правило, існує декілька видів цієї пільги, зокрема:

а) часткова податкова знижка, яка дозволяє зменшити базу оподаткування на частину витрат на реалізацію НДДКР (до 100 % вартості проекту). Дана пільга була поширена в другій половині ХХ ст. Як правило, застосовувалася в тих країнах, де джерелом фінансування подібних проектів є прибуток після оподаткування. З метою зниження фіскального тиску на інновації як найбільш перспективні інвестиції держава дозволяла частину витрат на НДДКР віднести до валових витрат підприємства. В умовах глобальної тенденції розширення обсягів податкової підтримки інноваційної діяльності даний інструмент втратив популярність через незначний ефект;

б) повна податкова знижка, що прийшла на зміну частковій і дозволяє списувати на витрати 100 % вартості НДДКР. Низка країн відносить витрати на інновації до т. зв. витрат на отримання доходу (*revenue expenditures*), що автоматично виключає їх з бази оподаткування податком на прибуток. Нині таку пільгу можна вважати мінімумом державної підтримки НДДКР, яка запроваджена у більшості країн світу;

в) додаткова податкова знижка, яка дозволяє списувати витрати більш ніж на 100 % вартості НДДКР. Має чітко виражений стимулюючий характер, оскільки чим вища інноваційна активність підприємства, тим більші можливості у нього для мінімізації оподаткування. Наразі даний податковий інструмент є досить поширеним у світі, особливо в країнах з економікою, що розвивається. Так, у Бразилії стандартна базова ставка становить 160 % витрат на НДДКР, але підприємства мають можливість збільшити її до 200 %. Зокрема, якщо кількість працівників, задіяних при реалізації НДДКР, зростає у звітному році на 5 %, то податкова знижка зростає ще на 10 %, якщо кількість працівників збільшується більш ніж на 5 %, то до стандартної податкової знижки можна додати ще 20 % загальних витрат на НДДКР. Ще на 20 % податкову знижку можна розширити за умови патентування результатів дослідницької діяльності.

У Чехії значна частина інноваційних витрат включається до витрат з метою отримання доходу, але якщо вони визнаються витратами на НДДКР, то додатково застосовується 100 % податкова знижка, тобто загальний розмір податкової знижки може скласти 200 % вартості такого проекту. В Угорщині діє подібна система, але якщо НДДКР виконані в партнерстві з науковими інститутами країни, підприємство має право на додаткову податкову знижку в розмірі 100 %, що дозволяє йому отримати в підсумку податкову знижку в розмірі 300 %.

Варто зазначити що, застосування податкової знижки має низку недоліків, через які більшість економічно розвинених країн відмовилися від її застосування. Вони полягають у такому:

- застосування податкової знижки неодмінно призводить до погіршення фінансового результату підприємства, що є значною проблемою для публічних компаній, пайові та боргові цінні папери яких розміщені на фондових біржах;
- використання даного інструменту ускладнює (хоча така практика існує, зокрема в Чехії) перенесення податкової пільги на минулі чи майбутні податкові періоди, що знижує можливості підприємства для управління своїм фінансовим результатом;
- низька ефективність в умовах збиткової діяльності підприємства, що досить характерно для тих періодів діяльності, в яких підприємство посилює інноваційну активність.

Разом з тим податкова знижка не є надмірно витратною для бюджету, тому вона залишається поширеною, особливо в небагатих країнах.

Другим поширеним податковим інструментом стимулювання НДДКР є **інноваційний податковий кредит**. За умови його застосування частина витрат на НДДКР виключається не з бази оподаткування, а із суми вже нарахованого податку. Даний інструмент набуває поширеності, що обумовлено його відчутними перевагами:

- а) не впливає на фінансовий результат підприємства, оскільки зменшує не прибуток, а вже нарахований податок;
- б) є прозорим і зручним, оскільки витрати компенсуються оперативний та безпосередньо;
- в) ліквідує стимули до мінімізації оподаткування, оскільки нарахований податок є джерелом додаткових фінансових ресурсів.

Як і податкова знижка, так і податковий кредит мають широкий діапазон моделей адміністрування, а їх специфіка та особливості визначаються індивідуально кожною країною

Висновки. Таким чином, розбудова системи фіскальної підтримки інноваційної діяльності потребує проведення значного обсягу наукової та аналітичної роботи, в результаті якої необхідно дати відповідь на низку важливих питань, а саме:

- який етап інноваційного процесу державі необхідно підтримувати фіскальними інструментами, щоб досягнути максимального економічного ефекту при найменших витратах бюджетних коштів?

- які статті інноваційних витрат підприємства мають компенсуватися за рахунок надання фіскальної підтримки з боку держави?

- які фіскальні інструменти необхідно застосувати для максимально ефективного реалізації інноваційного потенціалу економіки?

Відповіді на ці питання мають лежати в основі концепції державної підтримки інноваційної діяльності в Україні. Лише за умови узгодженості і системності в зазначених питаннях можливо забезпечити істотний результат політики в даному напрямі. Враховуючи, що

дана робота в більшій мірі орієнтована на актуалізацію поставлених проблем і ілюстрацію різних варіантів їх вирішення, які застосовуються країнами, що досягли найбільшого прогресу в розвитку інноваційної діяльності, подальші напрями дослідження мають фокусуватися на пошуку оптимальної системи фіскальної підтримки інноваційної діяльності для української економіки з урахуванням її специфіки та особливостей.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Palazzi P. Taxation and Innovation / P. Palazzi // OECD Taxation Working Papers. – 2011. – № 9. – OECD Publishing [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dx.doi.org/10.1787/5kg3h0sf1336-en>
2. Налоговое стимулирование инновационных процессов / Н. И. Иванова, Г. И. Дежина, А. В. Федорченко и др. ; под ред. Н. И. Иванова. – М. : ИМЭМО РАН, 2009. – 160 с.
3. The International Experience with R&D Tax Incentives : Analytical Report / United States Senate Committee on Finance, Organization for Economic Cooperation and Development, 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.finance.senate.gov/imo/media/doc/OECD%20SFC%20Hearing%20testimony%209%2020%2011.pdf>
4. The Best ways to Encourage Innovation: Tax Credits. A Review of R&D Incentives Offered by 14 Countries / Deloitte Poland, 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.deloitte.com/view/en_PL/pl/services/tax/grantsandincentives/b28dff00cbd5b210VgnVCM100001956f00aRCRD.htm
5. Science, Technology and Industry Scoreboard 2009 / OECD [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.oecd-ilibrary.org/science-and-technology/oecd-science-technology-and-industry-scoreboard-2009_sti_scoreboard-2009-en
6. Frascati Manual. Proposed Standard Practice for Surveys on Research and Experimental Development 6th edition / OECD, 2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.oecd.org/sti/frascatimanual
7. Oslo Manual: Guidelines for Collecting and Interpreting Innovation Data. – 3rd Edition / OECD, 2005 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.oecd.org/sti/oslomanual

УДК 339.924

ЭКОНОМИЧЕСКАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ УКРАИНЫ В КОНТЕКСТЕ СОВРЕМЕННЫХ ИНТЕГРАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ

Мунтян В.И., д.э.н., профессор, член-корреспондент НАНУ

Мунтян В.И. Экономическая безопасность Украины в контексте современных интеграционных процессов.

В данной научной статье исследованы проблемы экономической безопасности Украины в контексте современных интеграционных процессов, в частности создание зоны свободной торговли с Европейским Союзом. Рассмотрены преимущества и недостатки интеграции Украины с ЕС и с Российской Федерацией. Предложено углубление взаимоотношений с Российской Федерацией по ряду стратегических направлений деятельности как с основным исторически сложившимся партнером Украины, разработка комплекса мер по предотвращению разрыва сложившихся стратегических связей и сохранению потенциала для перспективного развития в части создания общего рынка, общего пространства в сфере инноваций, энергетики, транспорта, аграрного сектора и других жизненно важных сфер экономического и гуманитарного развития страны.

Ключевые слова: зона свободной торговли, Европейский Союз, интеграция, таможенный союз, экономическая безопасность.

Мунтян В.І. Економічна безпека України в контексті сучасних інтеграційних процесів.

У даній науковій статті досліджено проблеми економічної безпеки України в контексті сучасних інтеграційних процесів, зокрема створення зони вільної торгівлі з Європейським Союзом. Розглянуто переваги та недоліки інтеграції України з ЄС і з Російською Федерацією. Запропоновано поглиблення взаємин з Російською Федерацією щодо низки стратегічних напрямків діяльності як з основним історично сформованим партнером України, розробка комплексу заходів щодо запобігання розриву сформованих стратегічних зв'язків та збереженню потенціалу для перспективного розвитку в частині створення спільного ринку, загального простору у сфері інновацій, енергетики, транспорту, аграрного сектору та інших життєво важливих сфер економічного і гуманітарного розвитку країни.

Ключові слова: зона вільної торгівлі, Європейський Союз, інтеграція, митний союз, економічна безпека.

Muntian V. The economic security of Ukraine in the context of modern integration processes.

In this research article it was considered the problems of economic security of Ukraine in the context of modern integration processes, in particular the creation of a free trade zone with the European Union. Also it was discussed the advantages and disadvantages of Ukraine's integration with the EU and the Russian Federation. It was proposed the deepening of the relationship with the Russian Federation on a number of strategic activities as the main historical partner of Ukraine, development of a set of measures to prevent the gap existing strategic ties and preserve the potential for future development in the creation of a common market, a common space in innovation, energy, transport, agriculture and other vital areas of economic and human development of the country.

Keywords: free trade area, European Union, integration, customs union, economic security.

Постановка проблеми. Актуальність даного дослідження обумовлена плануємою підписанням Україною Асоціації і Договору о зоні свободної торгівлі (ЗСТ) з Європейським Союзом (ЕС), яка може привести до серйозним негативним наслідкам в відносинах з самим крупним торговим і стратегічним партнером - Російською Федерацією (РФ). Тому необхідно безотлагательно прийняти комплекс мер по предотвращению разрыва сложившихся стратегических связей и сохранить потенциал для перспективного развития в части создания общего рынка, общего пространства в сфере инноваций, энергетики, транспорта, аграрного сектора и других жизненно важных сфер экономического и гуманитарного развития страны.

Анализ последних исследований и публикаций. Проблемы интеграции Украины в ЕС находят отображение в научных работах многих современных ученых, в частности, Филипенко А.С., Будкина В.С., Гальчинский А.С., Гаец В.М. и других. Кроме того, данный вопрос является предметом обсуждения и изучения политических деятелей.

Выделение нерешенной проблемы. Что касается интеграции Украины в ЕС, то Украина от этой интеграции реально ничего кроме обещаний не получит. Европа же получит громадный рынок, на который она беспрепятственно будет поставлять свои товары. Украина не представит ей своей альтернативы, т.к. она не сможет производить конкурентоспособную продукцию, которую бы не смог произвести ЕС. Таким образом, Украина получит неэквивалентный обмен, а соответственно отрицательное сальдо торгового и платежного балансов страны. Также ЕС получит приток низкооплачиваемой, но высококвалифицированной и образованной рабочей силы христианского вероисповедования. ЕС вместе с США стремятся оторвать Украину, как стратегического партнера от РФ. И самое главное, западная цивилизация получит добро на то, что она не смогла завоевать на протяжении тысячелетия – уникальные земли Украины.

Цель исследования. Таким образом, нам необходимо просчитать два основных сценария, какие риски и опасности возникнут уже после подписания договора об ассоциации Украины и ЗСТ с ЕС с одной стороны, а с другой стороны мы должны просчитать какие адекватные меры примут страны таможенного союза (ТС). Кроме того, необходимо сделать оценки, владеет ли Украина на сегодня